
Podstawy edukacji ignacjańskiej, Wyższa Szkoła Filozoficzno-Pedagogiczna „Ignatianum”, Wydawnictwo WAM, Kraków 2006, ss. 175.

Na polskim rynku wydawniczym pojawiła się publikacja, która zawiera tłumaczenie dwóch dokumentów odnoszących się do jezuickiego stylu wychowania, pod wspólnym tytułem: *Podstawy edukacji ignacjańskiej*. Przekładu dokonał jezuita Bogusław Steczek. Słowo wstępne do polskiego wydania napisał przełożony generalny zakonu Towarzystwa Jezusowego Peter-Hans Kolvenbach. Stwierdza w nim między innymi, że

Ignacjańska edukacja kieruje się wizją, wyrastającą z wiary i duchowego doświadczenia Ignacego Loyoli. Wizja ta została trafnie ukazana w dokumencie: *Charakterystyczne cechy jezuickiego wychowania*, a jej praktyczne zastosowanie znajduje odbicie w drugim dokumencie: *Pedagogia ignacjańska – podejście praktyczne*.

Dla zrozumienia znaczenia oraz aktualności treści zawartej w przedstawionych dokumentach warto najpierw sięgnąć do przeszłości, aby odkryć z jednej strony ciągłość historyczną, z drugiej zauważyć inspirację i motywację w realizowaniu zaproponowanego modelu wychowania we współczesnych realiach otaczającej nas rzeczywistości.

Rozwój szkolnictwa jezuickiego, od chwili powstania zakonu Towarzystwa Jezusowego w 1540 roku, cechuje dynamiczny rozwój, poczynając od wzrastającej liczby jezuitów, aż po ilość instytucji wychowawczych. Zrozumienia tej niezwykłości bez wątpienia należy poszukiwać w założycielu zakonu Ignacym Loyoli (zm. 1556 r.). Jego osobiste doświadczenia zwłaszcza w Manresie, zebrane w *Ćwiczeniach duchowych*, a potem lata studiów oraz nawiązana znajomość z pierwszymi towarzyszami życia, które dały początek działalności apostołskiej zakonu, stanowią tło oraz inspirację w podjęciu pracy edukacyjnej. Światła rzucają także *Konstytucje* zakonu, których opracowywanie rozpoczął Ignacy w 1541 roku (zostały zatwierdzone w 1558 r., już

po jego śmierci). W kontekście rozpatrywanej problematyki na uwagę zasługuje IV część Konstytucji, która została poświęcona szkolnictwu oraz funkcjonowaniu kolegiów i uniwersytetów zakładanych przez jezuitów. Należy także dodać, że początkowo jezuita nie zamierzali podejmować działalności wychowawczej i nauczania osób spoza zakonu. Dopiero z czasem zaczęli uczyć młodzież zarówno zakonną oraz świecką podejmując jeden z ważniejszych aspektów swojej działalności: kształcenie i wychowanie młodzieży.

Gdy chodzi o szkolnictwo jezuickie to decydującym dokumentem określającym zarówno charakter jak i styl prowadzonej edukacji było wydanie w 1599 roku *Ratio studiorum*, nazywany też jezuicką ustawą szkolną. Dokument zawierał opracowane reguły (467) adresowane do wszystkich zaangażowanych w proces uczenia i wychowywania. Tak zorganizowany system szkolny jezuitów funkcjonował nieprzerwanie do kasaty zakonu w 1773 roku. Po kasacie jezuita musieli opuścić ponad 800 kolegiów, uniwersytetów, burs i seminariów na całym świecie, w których kształciło się blisko 200 tysięcy uczniów i studentów. Po przywróceniu zakonu w 1814 roku podjęto na nowo działalność edukacyjną. Ponownie wydano w 1832 roku poprawione *Ratio studiorum*.

Odrębną kartę w dziedzinie kształcenia i wychowania dla zakonu jezuitów stanowi okres od drugiej połowy dwudziestego wieku. Decydującym wydarzeniem były obrady i wskazania zawarte w dekretach Soboru Watykańskiego II (1962-1965). W wyniku dokonujących się zmian i przeobrażeń we współczesnym świecie oraz stawianych pytań na temat skuteczności jezuickich szkół zwołano do Rzymu w roku 1980 międzynarodową grupę jezuitów. Do życia powołano Międzynarodową Komisję do Spraw Apostolatu Jezuickiego Wychowania. Pierwsze spotkanie komisji odbyło się w 1982 roku. Uczestnicy zajęli się wyjaśnieniem oraz określeniem sposobów, które pozwoliłyby realizować opracowany system wychowania w szkołach prowadzonych przez zakon. Fundamentalnym punktem odniesienia dla wypracowanego modelu pedagogii stanowiły osobiste doświadczenia i wizja św. Ignacego. W wyniku trwających spotkań i konsultacji w 1986 roku wydano dokument: *Charakterystyczne cechy jezuickiego wychowania*. Pierwszy polski przekład został dokonany trzy lata później.

Opracowany dokument zawiera propozycję i pragnie inspirować, aby codzienne zmagania i działalność pedagogiczna na-

bierały większego sensu i przynosiły wymierne efekty. W celu przejrzystego ukazania relacji między charakterystycznymi cechami jezuickiego wychowania i duchową wizją św. Ignacego, wyróżniono 28 cech, które zestawiono w 9 rozdziałach. Kolejne tytuły rozdziałów są następujące: Bóg, Wolność człowieka, W poszukiwaniu wolności, Chrystus – wzór osoby, Działanie, W Kościele, „Magis” – więcej, Wspólnota, Rozeznanie.

W prezentowanej publikacji *Podstawy edukacji ignacjańskiej* omawiany dokument *Charakterystyczne cechy jezuickiego wychowania* zawiera następujący układ. Każdy rozdział rozpoczyna się od stwierdzenia zaczerpniętego z ignacjańskiej wizji doświadczenia Boga, człowieka i otaczającego świata. Następnie podano cechy, które odnoszą się do wychowania wraz z ich opisem. Po zaprezentowaniu wszystkich cech część końcowa dokumentu zawiera *Niektóre charakterystyczne cechy jezuickiej pedagogiki*. Uzupełnieniem tej części są zamieszczone dwa załączniki: *Św. Ignacy. Pierwsze kolegia Towarzystwa i Ratio Studiorum* oraz *Prezentacja schematyczna*.

Na drugą część prezentowanej publikacji *Podstawy edukacji ignacjańskiej* składa się dokument: *Pedagogia ignacjańska. Podejście praktyczne*, poprzedzony *Przedmową* autorstwa sekretarza ds. Wychowania Towarzystwa Jezusowego V.J. Duminuco, oraz *Uwagami wstępnymi*. Pierwsze wydanie tego dokumentu przypada na rok 1993. W naszym kraju tłumaczenie opublikowano już rok później. Przedstawiony w dokumencie model zakłada specjalny styl nauczania w ramach istniejącego programu szkolnego. Ponadto zawiera sugestie, dzięki którym można włączyć ignacjańskie wartości w proces nauczania – uczenia się.

Przy opracowaniu jezuickiej pedagogii skorzystano z wielu metod wypracowanych przez pedagogów, o ile metody te prowadzą do celu jezuickiego wychowania. Dzięki połączeniu metod z różnych źródeł zaproponowany model jezuickiego wychowania przyczynia się do integralnej i wielostronnej formacji każdej osoby, uwzględniając aspekt intelektualny, emocjonalny, fizyczny, społeczny, moralny, religijny. Całość podporządkowana została stawianym przed jezuickim wychowaniem celom, które mają prowadzić do pełnego wzrostu osoby oraz do kształtowania jej do służby innym – „kształtowania ludzi dla innych” (o. Arrupe). W nawiązaniu do tych założeń obecny przełożony generalny zakonu jezuitów P.-H. Kolvenbach stwierdził, że naszym ideałem jest

osoba dobrze uformowana, intelektualnie kompetentna, podatna na osobisty wzrost, religijna, kochająca i oddana szerzeniu sprawiedliwości w ofiarnej służbie ludowi Bożemu. (...) Chcemy formować liderów, pełniących służbę na wzór Jezusa Chrystusa, ludzi kompetentnych, świadomych i zaangażowanych całym sercem (s. 108).

Ignacjańska pedagogika jest procesem i wykładnią sposobu, w jaki nauczyciele-wychowawcy towarzyszą w toku uczenia się i osobistego wzrostu każdego ucznia. Model pedagogii ignacjańskiej obejmuje pięć stopni: kontekst, doświadczenie, refleksję, działanie, ocenę. Dokument na kolejnych stronach objaśnia poszczególne jego elementy. Najpierw zwraca uwagę na kontekst uczenia się. Uwzględnia w nim, na przykład, warunki życiowe uczniów, środowisko rodzinne, rówieśników, uwarunkowania społeczno-ekonomiczne, polityczne i kulturowe, klimat szkoły, religię i inne realia wpływające na proces nauki.

Kolejnym elementem modelu pedagogii ignacjańskiej jest doświadczenie. Na tym etapie chodzi przede wszystkim o to, aby pedagodzy inspirowali uczniów do wykorzystania nagromadzonego doświadczenia, wiedzy, umiejętności.

Skonfrontowanie nowej wiedzy z posiadaną dotychczas nie może ograniczać się tylko do zapamiętania czy biernego dodania nowych danych, zwłaszcza gdy nie pasują one całkiem do tego, co już się wie. To niepełne zrozumienie niepokoi ucznia. Skłania go do dalszych prób zrozumienia, do analizy, porównań, kontrastów, syntezy, oceny – różnych umysłowych lub psychomotorycznych czynności, dzięki którym uczeń pełniej pojmie rzeczywistość (s. 122).

Autorzy omawianego dokumentu zwrócili ponadto uwagę na dwa rodzaje ludzkiego doświadczenia: bezpośrednie i zastępcze. Doświadczenie bezpośrednie jest pełniejsze, bardziej dotykające jednostkę. Tego rodzaju doświadczenie występuje w kontaktach między osobami. Z kolei w środowisku szkolnym wyraża się ono między innymi poprzez rozmowę, dyskusję, badania laboratoryjne, wycieczki, sport. Jednak nie zawsze jest możliwe zdobycie tego typu doświadczenia, dlatego możemy wskazać na doświadczenie zastępcze. W procesie kształcenia uczenie się ma miejsce w wyniku doświadczenia zastępczego, jak na przykład przez czytanie, słuchanie wykładu, pomocą mogą służyć także odgrywanie ról, materiały dźwiękowe i wizualne.

Następnym aspektem jezuickiego modelu wychowania jest refleksja. Termin ten oznacza

staranne rozważenie pewnego tematu, doświadczenia, idei, zadania lub spontanicznej reakcji, żeby móc pełniej pojąć ich znaczenie (s. 124).

Jest procesem, za pomocą którego wydobywa się znaczenie z ludzkiego doświadczenia. Sam proces umożliwia jaśniejsze zrozumienie badanej prawdy; zrozumienie źródeł wrażeń lub reakcji doświadczanych w trakcie rozważania; pogłębienie rozumianych skutków dla mnie i dla innych wynikających z tego, co pojąłem, rozumiałem; wyrobienie osobistego punktu widzenia co do wydarzeń, idei, prawdy lub zniekształceń prawdy; zrozumienie tego, kim jestem i kim mógłbym być w stosunku do innych. Ważnym zadaniem na tym etapie jest rola nauczyciela, który poprzez formułowanie pytań, kierowaniem dyskusją, wypowiedziami, pomaga poszerzać świadomość ucznia i wspiera go w przemyśleniu przedmiotu w taki sposób, aby mógł odkrywać znaczenie osobistego doświadczenia i zdobywanej wiedzy.

Kolejnym elementem modelu jezuickiego wychowania jest działanie. Uczący się przez doświadczenie, które przemyślał, nabywa prawdę i stara się podjąć służbę na rzecz innych. Inaczej mówiąc, uczniowie – studenci zostają w procesie edukacji pobudzeni do działania według ich przekonań dla dobra społeczeństwa. Działanie, które będzie się także wyrażać poprzez podjętą decyzję, wybór, odnosi się zarówno do wewnętrznego wzrostu człowieka w oparciu o przeżyte doświadczenia, nad którym prowadzono refleksję, jak również do jego przejawów zewnętrznych. Proces ten obejmuje dwa etapy: wybory wewnętrzne oraz wybory ujawnione na zewnątrz.

Ostatnim, piątym stopniem, elementem modelu pedagogii ignacjańskiej jest ocena. Na tym etapie chodzi o to, aby nauczyciel oceniając zmiany dokonujące się w procesie wzrastania wychowanka oceniał w całości przy korzystaniu z efektywnych metod, do których można zaliczyć między innymi: oszacowanie, przegląd wychowawczy, doradztwo, rozważanie dziennych zapisów, stosowanie umiejętnej krytyki. Realizowana ewaluacja odnosi się do nauczycieli, którzy będą między innymi dokonywać samooceny dydaktyki. Ewaluacja obejmuje również uczniów, którzy podejmować będą samooceny procesu ludzkiego wzrastania oraz procesu uczenia się. Ewaluacja dotyczy także

instytucji, których zadanie sprowadzać się będzie między innymi do opracowania narzędzi oceny, dydaktyki i działania wychowawczego, rozwiązywania trudnych przypadków.

Na dalszych stronach prezentowanej publikacji podkreślono ważniejsze cechy ignacjańskiego modelu. Zauważono, że proponowany model wychowania, który odnosi się bezpośrednio do procesu nauczania-uczenia się, może być stosowany w naszym czasie i kulturze. Stwierdzono, że jest to

starannie przemyślany sposób postępowania, dobitnie i logicznie oparty o zasady duchowości ignacjańskiej i wychowania jezuickiego (s. 130-131).

Zwrócono także uwagę, że ignacjański model wychowania ma zastosowanie we wszystkich programach edukacyjnych, jest modelem podstawowym w procesie nauczania-uczenia się, pomaga nauczycielom być lepszymi nauczycielami, nadaje uczeniu charakter bardziej osobowy oraz podkreśla wymiar społeczny tak uczenia się, jak i nauczania.

Dokument zwraca uwagę również na trudności w stosowaniu pedagogii ignacjańskiej. Do wymienionych trudności zaliczono: ograniczoną perspektywę wychowania, przewagą pragmatyzmu, chęć stosowania prostych rozwiązań, poczucie niepewności, obowiązujące rządowe programy nauczania.

Na oddzielne przemyślenie zasługują zamieszczone w końcowej części drugiego dokumentu załączniki: *Niektóre istotne zasady pedagogiczne (ignacjańskie Adnotacje)*; *Ignacjańska pedagogia dzisiaj* (przemówienie P.-H. Kolvenbacha z dnia 29 kwietnia 1993 r.); *Przykłady metod, które mogą pomóc nauczycielom w posługiwaniu się ignacjańskim modelem wychowania*. Celem tych załączników jest między innymi przybliżenie realiów oraz sposobów i metod stosowanych na różnych etapach ignacjańskiego modelu wychowania.

Zaprezentowana publikacja może stanowić źródło zarówno w osobistej refleksji nad indywidualnym procesem stawania się coraz bardziej człowiekiem, jak również w inspirowaniu wychowawczej działalności na wszystkich poziomach edukacji, również w polskiej szkole. Zarówno nauczyciele i wychowawcy oraz uczniowie i studenci odnajdą wiele cennych rad w odkrywaniu i kierowaniu się istotnymi wartościami w codziennej rzeczywistości. Odpowiednim podsumowaniem, a zarazem za-

chęcią do zapoznania się z *Podstawami edukacji ignacjańskiej* mogą być słowa P.-H. Kolvenbacha (zob. Załącznik 2, s. 159):

Pedagogia ignacjańska kładzie (...) nacisk na formację całej osoby: serca, umysłu i woli, a nie tylko intelektu; wzywa ona uczniów do rozeznania sensu tego, czego się uczą, bardziej przez refleksję, niż obarczanie pamięci; zachęca do przystosowania, które wymaga otwartości na wzrost w nas wszystkich. Wymaga od nas poszanowania zdolności studentów na różnych poziomach ich osobistego rozwoju; cały proces jest wspierany przez otoczenie szkolne pełne troski, szacunku i zaufania, w obrębie którego jednostka może stawić czoło bolesnym nieraz wyzwaniom, żeby być człowiekiem wśród innych i dla innych.

Janusz Mólka